

सरः । रूक्षो वातकरो रूक्षः स्तन्यो मृरिवलप्रदः । श्वेतो रक्तस्तथा क्षणस्त्रिविधः स प्रकीर्तितः । यो सङ्घातेषु भवति स एवोक्तो गुणाधिकः ।

अथ निष्पावः । स तु राजशिखीवीजं (भेटवाद्यु) इति लोके । “निष्पावो राजशिखिः स्याद् वल्लकः श्वेत-
शिखिकः । निष्पावो मधुरो रूक्षो विपाकेऽस्त्वो गुरुः
सरः । कषायः स्तन्यपित्ताक्षमूलवातविषमलत् । विदा-
हपुणो विषल्लेपशोथहृच्छुक्रनाशनः” ।

अथ मकुष्ठः । मकुष्ठो वनसङ्घः । स्थान्मकुष्ठकसकुष्ठकौ । मकुष्ठो वातलो याही कफपित्तहरो लघुः । वज्र-
जिन् मधुरः पाके क्षमिकञ्जरनाशनः” ।

अथ मसूरः । “मसूर्यको मसूरः स्थान्मसूर्यको च मसूरिका । मसूरो मधुरः पाके संधाही शीतलो लघुः । कफपित्ताक्षजिह्वो वातलो ज्वरनाशनः ।

अथ आढकी (रहरी) । “आढकी त्वरी चापि सा प्रोक्ता श्वपुष्पिका । आढकी त्वरा रूक्षा मधुरा शीतला लघुः । याहिणी वातजननी वयं पित्तकफाक्षजित्” ।

अथ चणकः (लोला) । “चणको हरिमन्यः स्यात् धकलप्रिय इत्यपि । चणकः शीतलो रूक्षः पित्त-
रक्तकफापहः । लघुः कषायो विरुषी वातलो ज्वरनाशनः । स चाङ्गारेण समृष्टस्तैबभ्रश्च तद्-
गुणः । आर्द्रभटो बलकरो रोचनश्च प्रकीर्तितः । शुष्कभटोऽतिरूक्षश्च वातकुष्ठप्रकोपणः । सिद्धः
पित्तकफं हन्यात् स्रपः लोभकरो मतः । आर्द्रोऽति कोपलो रूक्षः पित्तशुक्रहरो हिमः । कषायो वातलो याही कफपित्तहरो लघुः ।

कट्ययः (कीराव) । कलायो वर्तुलः प्रोक्तः सतीनश्च हरेणुकः । कलायो मधुरः स्याद् पाके रूक्षश्च शीतलः ।
अथ त्रिपुटः (खेसारी) । त्रिपुटः खण्डिकोऽपि स्यात् कथग्रन्थे तद्गुणा अथ । त्रिपुटो मधुरस्तिक्त स्तुवरो रूक्षो भृशम् । कफपित्तहरो रूक्षो याहकः शीतलस्तथा । किन्तु खञ्जलपङ्कत्वकारी वातातिकोपनः ।

अथ कुलत्थी । कुलत्थिका कुलत्थश्च कथग्रन्थे तद्गुणा अथ । कुलत्थः कटुकः पाके कषायः पित्तरक्तजत् । लघुर्विदाही वीर्योष्णः श्वासकाशकफानिबान् । हन्ति हिक्काश्लरीशुक्रदाहानाहान् सपीनशान् । स्नेहसंधा-
हको भेदोज्वरक्षमिहरः परः ।

अथ तिलः । तिलः क्षणः सितो रक्तः स वयस्योऽल्प-

तिलः स्मृतः । तिलो रसे कटुस्तिक्तो मधुरस्तुवरो गुरुः । विपाके कटुकः स्याद् स्निग्धोष्णः कफपित्तनुत् । बल्यः केश्यो हिमसर्गस्त्वचाः स्तन्यो ग्रणे हितः । दन्त्योऽल्पमूलकद् याही वातघ्नोऽग्निवृत्तिप्रदः । क्षणः श्वेतमस्तोषु शुक्रलो मध्यमः सितः । अन्यो हीनतराः प्रोक्तास्तज्जैरक्तादयस्तिलाः ।

अथ अतसी (तिथि) । अतसी नीलपुष्पी च पार्वती स्यादुमा लुमा । अतसी मधुरा तिक्ता स्निग्धा पाके कटुगुरुः । उष्णाश्च शुक्रवातघ्नी कफपित्तविनाशनी । अथ त्वरी (तोरी तोड़ीति) लोके । त्वरी याहिणी प्रोक्ता लघ्वो कफविषाक्षजित् । तीक्ष्णोष्णा वज्रिदा कण्डूकुष्ठकोष्ठक्षमिप्रणुत् ।

अथ सर्षप (रक्तसरीसो पिचरी सरीसो) । सर्षपः कटुकः स्नेहस्तुन्दुभश्च कदम्बकः । गौरस्तु सर्षपः प्राज्ञैः सिद्धार्थ इति कथ्यते । सर्षपस्तु रसे पाके कटुः स्निग्धः सतिक्तकः । तीक्ष्णोष्णः कफवातघ्नो रक्तपित्ताग्निवर्द्धनः । रलोहरो जयेत् कण्डू कुष्ठकोष्ठक्षमिग्रहान् । यथा रक्तस्तथा गौरः किन्तु गौरो वरो मतः ।

अथ राजी (क्षणा राह) । राजी तु राजिका तीक्ष्ण-
गन्धा कुञ्जिकासरी । ज्वः क्षवाभिजनकः क्षमिकत् क्षणसर्षपः । राजिका कफपित्तघ्नी तीक्ष्णोष्णा रक्तपित्त-
जत् । किञ्चिद्रूक्षाग्निदा कण्डू कुष्ठकोष्ठक्षमीन् हरेत् । अतितीक्ष्णा विशेषेण तद्वत् क्षणापि राजिका ।

अथ सुद्रधान्यम् । सुद्रधान्यं कुधान्यञ्च त्वधान्यमिति स्मृतम् । सुद्रधान्यमनुष्णं स्यात् कषायं लघु लेखनम् । मधुरं कटुकं पाके रूक्षश्च हृदयोपकम् । वातकृत् बहुविट्कञ्च पित्तरक्तकफापहम् ।

तत्र कङ्कः (काङ्नी) । स्त्रियां कङ्कप्रियङ्गू हे क्षणा रक्ता सिता तथा । पीता चतुर्विधा कङ्कलासाम्पीता वरा स्मृता । कङ्कस्तु भग्नसन्धानवातकृत् हृदयो गुरुः । रूक्षा स्नेहहरातीव वाजिनां गुणकद् भृशम् ।

अथ चीना । चीनाकः कङ्कभेदोऽस्ति स त्रयोः कङ्क-
बहुभ्यः । [पित्तहृत् ।

अथ श्यामा । श्यामाकः शोषणो रूक्षो वातलः कफ-

अथ कोद्रवः । कोद्रवः कोरद्रूषः स्यादुहालो वनको-
द्रवः । कोद्रवो वातलो याही हिमपित्तकफापहः । उहालस्तु भवेदुष्णो याही वातकरो भृशम् ।

अथ चारुकः (सरवीज) । चारुकः सरवीजः स्यात्